

Agrovoc descriptors: farmers, social services, sociocultural environment, socioeconomic environment, social values, surveys

Agris category codes: E12, E50

COBISS koda: 1.01

Preiskovalna raziskava pripravljenosti kmetov za izvajanje socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

Katja VADNAL¹

Prispelo: 27. junija 2005; sprejeto 11. oktobra 2005

Received: June, 27, 2005; accepted October, 11, 2005

IZVLEČEK

V preiskovalni raziskavi so proučevali pripravljenost slovenskih kmetov za razvoj ponudbe socialnih storitev za osebe z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Uporabili so metodo ankete in metodo intervjuja. Rezultati ankete na neslučajnostnem vzorcu 155 kmetov kažejo, da bi se jih okoli 10 % za tako dejavnost najverjetneje odločilo. Pri tem sta jim oblika in intenzivnost storitve manj pomembni. Na kmetijo bi sprejeli 1-2 osebi ne glede na spol. Razmerje med kmetom in uporabnikom bi moralo biti urejeno s pogodbo. Pred sklenitvijo pogodbe bi bilo potrebno preizkusno obdobje od 1 do 2 mesecev. Kmet in oseba z motnjo bi morala opraviti program usposabljanja, ki naj bi potekal na domači kmetiji. V tem, da kmetje te dejavnosti ne poznajo, vidijo anketirani glavni razlog, da kmetije še niso vključene v slovenski sistem socialnega varstva. Na podlagi rezultatov ankete in izkušenj kmeta, ki že tri leta poskusno vključuje osebe z motnjo v delo na svoji kmetiji, so oblikovali model uvajanja oziroma izvajanja socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na slovenskih kmetijah. Model izhaja iz sodelovanja med kmetom in lokalno socialno-varstveno institucijo in temelji na načelih postopnosti, partnerstva, poslovnosti in preglednosti.

Ključne besede: kmetijstvo, multifunkcionalnost, kmetija, dopolnilna dejavnost, socialne storitve, inkluzija, Slovenija

ABSTRACT

THE EXPLORATORY RESEARCH ON A READINESS OF THE FARMERS TO START A PROVISION OF THE SOCIAL SERVICES AS AN ON-FARM SUPPLEMENTARY ACTIVITY

Readiness of the farmers to start a provision of the social services for mentally disabled as an on-farm supplementary activity was studied by an exploratory research, using methods of survey and interview. The results of survey on non-probability sample of 155 farmers show that about 10 % would most probable opt for such an activity. They attach minor importance to a form and an intensity of a service. They are ready to accept 1 – 2 persons, irrespective of their gender. The relations between the farmer and the user have to be defined by a contract, preceded by a probation period of 1 to 2 months. The farmer and the mentally disabled have to undergo training that have to take place at home farm. They see a fact that

¹ red.prof., dr. znan., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101, katja.vadnal@bf.uni-lj.si

Slovene farmers are not informed about a care farming as the main reason for farms not being included into system of social care in Slovenia. From the results of a survey, as well as from the experiences of the farmer, experimentally working with mentally disabled on his farm for three years, the model of introduction and implementation of provision of social services as a supplementary on-farm activity is suggested. Model anticipates cooperation between a farmers and a local social welfare institution and is based upon principles of gradualness, partnership, business and transparency.

Key words: agriculture, multifunctionality, farm, supplementary activity, social services, inclusion, Slovenia

1 UVOD

Analiza odnosa slovenskih staršev oseb z motnjo v duševnem razvoju je pokazala, da le-ti sprejemajo možnost, da bi lahko svoje »otroke« vključevali v življenje in delo na kmetijah, ki bi kot svojo dopolnilno dejavnost razvijale socialne storitve (Vadnal, 2004). Preiskovalna mednarodna primerjava vključevanja kmetij v sistem socialnega oziroma zdravstvenega varstva v zahodnoevropskih državah je pokazala, da gre za nov pojav, ki ga generira kmetijski sektor, ki se tudi na ta način odziva na vse večje ekonomske pritiske (Farming..., 2005). Zato smo s preiskovalno raziskavo želeli ugotoviti, kako slovenski kmetje ocenjujejo možnosti za razvoj socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti svojih kmetijah.

Raziskav o kmetijah, ki so vključene s sistem socialnega oziroma zdravstvenega varstva, je zelo malo. Večino so jih opravili člani leta 2005 ustanovljenega Mednarodno združenje dobre prakse (Sharp, 1997) »Kmetijstvo za zdravje«, v katerega so se združili strokovnjaki, ki jim je skupen cilj identificirati, teoretično osmisliti in razširiti najboljše prakse na področju zelenih programov socialnega in zdravstvenega varstva. Tako Di Iacovo in Noferi (2003) opisujeta uspešen poskus na ekološki kmetiji Colombini v Toskani, ki se je na pobudo lokalne invalidske organizacije vključila v usposabljanje sedmih oseb s posebnimi potrebami (oseb z motnjo v duševnem zdravju in telesno oviranih oseb). Fejdavili in Mestaid (2004) sta s terensko raziskavo na Norveškem evidentirala okoli 500 kmetij, ki izvajajo ali sodelujejo pri izvajanju različnih lokalnih socialno-varstvenih oziroma zdravstveno-varstvenih programov. Elings s sodelavci (2003), ki so anketirali 400 nizozemskih kmetij s socialnimi storitvami, poročajo o izrazito pestri ponudbi aktivnosti za zelo različne skupine uporabnikov in o zelo različnih izvedbenih oblikah.

2 METODA DELA

Pri raziskovanju smo uporabili metodo ankete in metodo intervjuja. Z anketo po metodi osebnega spraševanja smo zajeli 155 kmetij. Uporabili smo neslučajnostni vzorec, izbran po načelih ekspertnega mnenja (kmetijskih svetovalcev) in dostopnosti (pripravljenost kmetov za sodelovanje). Vsakemu anketirancu smo pred anketiranjem predstavili raziskovalni problem in cilj ter mu izročili posebno pismo, kjer smo podrobneje opisali cilj raziskovanja, kratko povzeli tuje izkušnje in smiselno opisali relevantne značilnosti in delovne zmožnosti oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Vprašalnik je vseboval naslednje indikatorje:

- osnovne značilnosti kmetije: velikost posesti, proizvodna usmeritev, viri dohodka, število članov gospodinjstva

- pripravljenost za opravljanje socialnih storitev (zaposlitev, oskrba, občasne aktivnosti), razlogi za neobstoj dejavnosti v Sloveniji, odnos sosedov do izvajanja socialnih storitev na kmetiji
- potencialni nosilec dejavnosti na kmetiji: spol, starost, izobrazba
- potencialni uporabnik storitve: število, spol
- potencialna ponudba aktivnosti na kmetiji: kmetijska dela, dela v gospodinjstvu
- potrebne podpore za opravljanje dejavnosti: izobraževanje, svetovanje, sodelovanje strokovnjakov
- ponudba dodatnih storitev za uporabnike (prevoz, stanovanje)
- ureditev dejavnosti: vsebina pogodbenega razmerja, trajanje preizkusnega obdobja, plačilo.

Z anketo zbrane podatke smo analizirali z metodami opisne statistike. Za oceno soodvisnosti smo uporabili χ^2 test.

Intervju smo opravili s gospodarjem Kozjereje »Brdca«, ki že tretje leto sodeluje v pilotskem projektu vključevanja varovancev varstveno-delovnega centra Koper v vsakodnevna dela na kmetiji.

Intervju smo strukturirali v naslednje sklope:

- osnovna dejavnost in dopolnilne dejavnosti kmetije
- socialnovarstvene storitve na kmetiji
- delovni proces na kmetiji: vrste dela, redno delo, sezonska in občasna dela
- odnosi na kmetiji: odnosi gospodar – varovanci, odnosi med varovanci, odnos varovanci - delo
- spremljanje izvajanja socialnovarstvenih storitev na kmetiji
- ocena izvajanja socialnovarstvenih storitev na kmetiji.

3 REZULTATI

3.1 Rezultati ankete

3.1.1 Osnovne značilnosti anketiranih kmetij

Med anketiranimi kmetijami je največji delež, 37 %, mešanih kmetij. Čistih kmetij je med anketiranimi kmetijami 32 %. Izkušenj z dopolnilnimi dejavnostmi je med anketiranimi kmetijami malo, saj jih le 10 % opravlja dopolnilno dejavnost. Druga njihova značilnost je, da je skoraj dve tretjine kmetij večgeneracijskih (na 39 % kmetij žive dve generaciji, na 41 % pa živijo tri generacije). Enogeneracijskih gospodinjstev je 13 %. Zato je tudi število članov gospodinjstva primerjalno veliko (povprečno 5 članov na gospodinjstvo).

Glede na proizvodno usmeritev prevladujejo med anketiranimi kmetijami poljedelsko-živinorejske kmetije. Teh je polovica vseh anketiranih kmetij. Sledijo jim kmetije, ki so umerjene pretežno v živinorejo, 15 %, in v poljedelstvo, 9 %. Hortikulturnih kmetij je med njimi 11 %.

Preglednica 1: Anketirane kmetije po velikosti posesti, Slovenija, 2004

Table 1: Surveyed farms by farmland size, Slovenia, 2004

	Število Number	Delež, % (vsi=100) Share, % (all=100)
Do 5 ha/Up to 5 ha	42	27,1
5 -10 ha	33	21,3
10-15 ha	25	16,1
Nad 15 ha/Above 15 ha	41	26,5
Brez odgovora/No answer	14	9,0
Vsi/All	155	100,0

V primerjavi s posestno sestavo slovenskih kmetij je med anketiranimi kmetijami bistveno manj kmetij do 5 ha: 27 % v primerjavi z 61 %. Tudi delež kmetij, večjih od 10 ha, je med anketiranimi kmetijami bistveno večji od slovenskega povprečja: 43 % proti 13 %. Deleža kmetij velikostnega razreda 5 – 10 ha sta približno enaka. Takih kmetij je med anketiranimi 21 %, med vsemi slovenskimi pa 26 %.

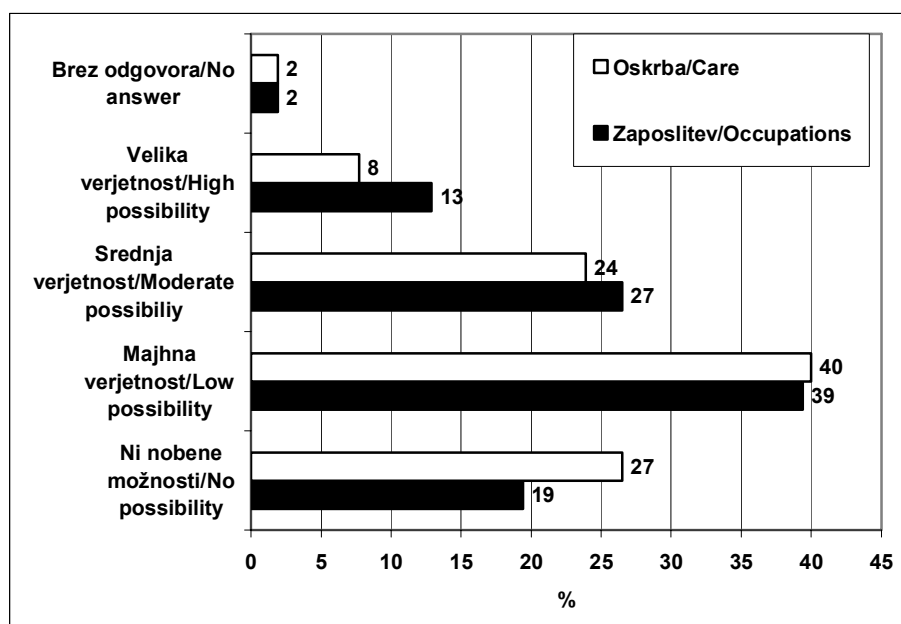
Med anketiranimi kmetijami prevladujejo kmetije, ki kmetujejo na konvencionalen način (71 %). Ekoloških kmetij je med njimi 13 %.

3.1.2 Pripravljenost kmetov, da razvijejo zaposlovanje in oskrbovanje oseb z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilno dejavnost na kmetiji

Med vsemi anketiranimi se le trije niso opredelili do možnosti za vključevanje kmetije v ponudbo socialnih storitev za osebe z motnjo v duševnem razvoju. Večina anketiranih, ki se jih je ciljne dopolnilne dejavnosti opredelilo, je ocenilo, da so možnosti zanjo na njihovi kmetiji majhne. Četrtnina jih ocenjuje, da je ta možnost srednje velika.

Pri oceni verjetnosti za vključevanje kmetij v sistem socialnih storitev za osebe z motnjo v duševnem razvoju se kažejo razlike glede na vrsto storitev. Možnost, da se kmetije vključijo v ponudbo zaposlitev oziroma aktivnosti za te osebe, je nekoliko večja od možnosti, da bi se kmetije odločile za njihovo celodnevno oskrbo. V prvem primeru je 13 % anketiranih menilo, da je velika verjetnost, da bi se lotili te dejavnosti. V drugem primeru pa se je tako odločilo 8 % anketiranih.

Med oceno možnosti, da bi na kmetiji zaposlili in oceno možnosti, da bi na kmetiji oskrbovali osebo z motnjo v duševnem razvoju in si tako zagotovili dodaten vir dohodka je statistično značilna ($\chi^2 = 20,334$; $p = 0,000$). Če kmetija kaže preferenco do tovrstne dopolnilne dejavnosti, ji oblika oziroma intenzivnost te dejavnosti ni pomembna. Velja pa tudi obratno. Na nenaklonjenost do dejavnosti na kmetiji ne vpliva njena možna oblika oziroma intenzivnost.

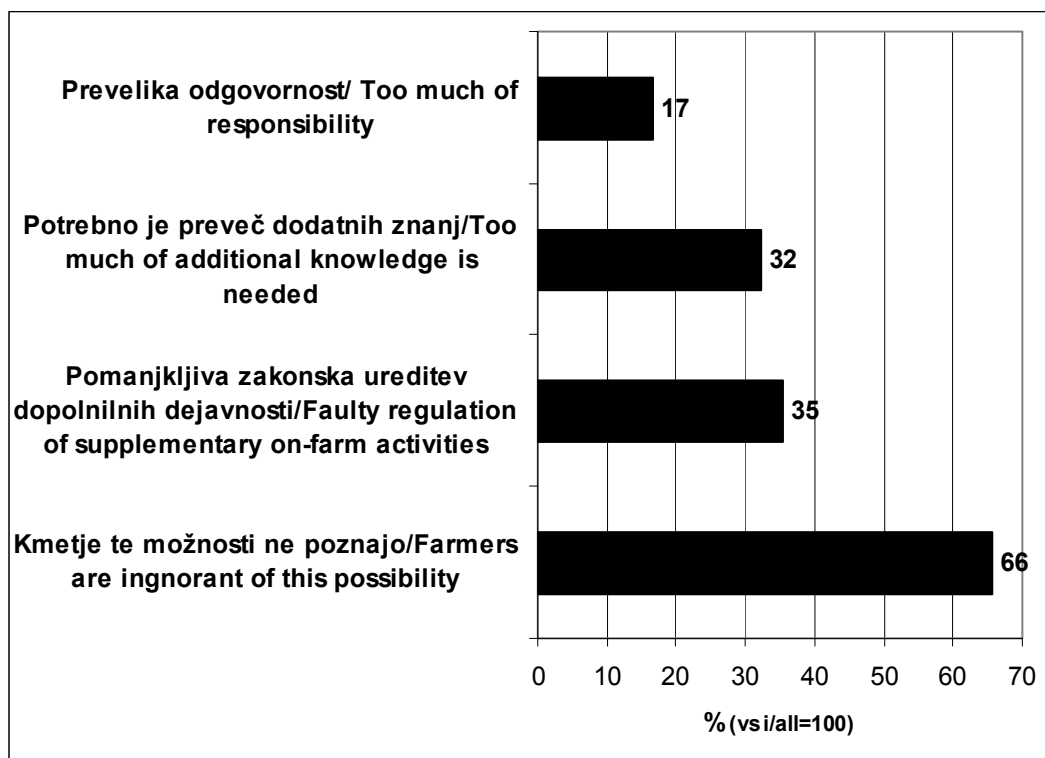
Slika 1: Anketirani kmetje po stopnji verjetnosti, da bi na kmetiji zaposlili oziroma oskrbovali osebo z motnjo v duševnem razvoju in si tako zagotovili dodaten vir dohodka, Slovenija, 2004

Picture 1: Surveyed farmers by readiness to provide employment or care for mentally disabled and earn an additional income in this way, Slovenia, 2004

Statistično značilno asociativnost med pripravljenostjo za opravljanje tovrstne dopolnilne dejavnosti na kmetiji smo ugotovili le v primeru zaposlovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju in stopnjo izobrazbe osebe, ki bi se na kmetiji z njo ukvarjala ($\chi^2 = 117,108$; $p = 0,000$). Preizkusi povezav med pripravljenostjo za vstop v dejavnost in indikatorji za kmetijo, kot so velikost kmetije, proizvodna usmeritev, tehnologija pridelovanja, viri dohodka ter spol in starost nosilca dejavnosti niso dali statistično značilnih rezultatov.

Zadržanost kmetov glede ocene možnosti za zaposlovanje oziroma oskrbovanje oseb z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji gre deloma pripisati temu, da te dejavnosti v Sloveniji še ni in da so zelo redki kmetje, ki so že slišali za »terapevtsko« kmetijo. O tem pričajo tudi odgovori kmetov na vprašanje, zakaj pri nas še ni »terapevtskega« kmetijstva kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah.

Med kmeti, ki menijo, da ni verjetno oziroma je malo verjetno, da bi se lotili zaposlovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju, je kar 68 % takih, ki menijo, da je prevelika odgovornost ključni razlog, da te dejavnosti pri nas še ni. Med kmetijami, ki menijo, da je zelo verjetno, da bi se take dopolnilne dejavnosti lotili, je ta razlog navedlo le 12 % kmetij. Da je potrebno preveč dodatnih znanj meni le 8 % kmetov, ki menijo, da je zelo verjetno, da bi se te dopolnilne dejavnosti lotili in kar 64 % takih, za katere je malo verjetno, da bi se te dejavnosti lotili. Nepoznavanje dejavnosti je kot pglavitni razlog za to, da slovenske kmetije še ne ponujajo socialnih storitev, navedlo kar 61 % tistih anketiranih, ki ocenjujejo, da so možnosti za razvoj te dejavnosti na njihovi kmetiji majhna in 15 % kmetov, ki menijo, da je ta verjetnost velika.

Slika 2: Anketirani kmetje po razlogih za to, da slovenske kmetije niso vključene v socialno varstvo oseb z motnjo v duševnem razvoju, Slovenija, 2004

Picture 2: Surveyed farmers by reasons for absence of Slovene farms in social care for mentally disabled, Slovenia, 2004

Podobne pomisleke imajo kmetje tudi, ko gre za oskrbovanje oseb z motnjo v duševnem razvoju in pa v primeru kombinacije teh dejavnosti. Tudi v teh dveh primerih gre za oceno, da je odgovornost kmeta, ki bi se te dejavnosti lotil, velika. Večina vprašanih je izrazila posebno zaskrbljenost zaradi varnosti oziroma nevarnosti, ki bi ogrožale osebo z motnjo na kmetiji. Anketiranim se je vprašanje varnosti zdelo še posebno pereče glede na določila Zakona o varnosti in zdravju pri delu (Zakon, 1999). Skrbela jih je predvsem priprava Izjave o varnosti, ki mora vsebovati opis delovnega procesa z ocenjevanjem tveganja za poškodbe in zdravstvene okvare ter določati varnostne ukrepe.

V pogovorih s kmeti se je pokazalo, da so zelo nezadovoljni z celotno normativno ureditvijo dopolnilnih dejavnosti, ki so, po njihovem mnenju, preveč in popolnoma neživljenjsko normirane. Prevelika »urejenost«¹ dopolnilne dejavnosti bi v našem primeru pomenila odmik od načela normalizacije in bi lahko pripeljala do »institucionalizacije«² kmetije.

Pripravljenost kmetov, da se vključijo v občasne aktivnosti za osebe z motnjo v duševnem razvoju je, v primerjavi s storitvami socialnega varstva na trajni osnovi, večja. Polovica anketiranih se je pripravljena vključiti v takšno dejavnost, medtem ko jih to možnost v celoti zavrača le 19 %. Dobra četrtina pa jih je neodločena.

Preglednica 2: Anketirani kmetje po pripravljenosti, da se vključijo v izvajanje občasnih terapevtskih dejavnosti za osebe z motnjo v duševnem razvoju, Slovenija, 2004

Table 2: Surveyed farmers by readiness to provide at time activities for mentally disabled, Slovenia, 2004

	Število Number	Delež, % (vsi=100) Share, % (all=100)
Pripravljen/Ready	54	34,8
Pripravljen, vendar za ustrezno plačilo/Ready, yet for adequate payment	22	14,2
Ni pripravljen/Not ready	29	18,7
Neodločen/Indecisive	40	25,8
Brez odgovora/No answer	10	6,5
Vsi/All	155	100,0

44 % anketiranih je pripravljenih osebi z motnjo v duševnem razvoju, ki bi jo sprejeli na kmetiji, zagotoviti tudi prevoz na kmetijo. 42 % jih tega ni pripravljeno storiti. 13 % anketiranih na to vprašanje ni odgovorilo.

Če bi se kmetija lotila zaposlovanja oziroma oskrbovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti, bi bila nosilka te dejavnosti praviloma gospodinja (46 %) ali pa gospodar (27 %).

Na tretjini anketiranih kmetij bi bila oseba, ki bi bila nosilka dejavnosti na kmetiji, stara med 36 in 46 let. V povprečju pa bi bila ta oseba stara okoli 50 let. Tudi izobrazbena struktura potencialnih nosilk oziroma nosilcev dejavnosti bi bila relativno ugodna, saj bi jih 43 % imelo poklicno, 37 % srednjo in 4 % višjo oziroma visoko izobrazbo. Popolno osemletko bi imelo 28 % potencialnih nosilk oziroma nosilcev dejavnosti.

Velika večina anketiranih kmetov (85 %) ocenjuje, da bi bil tudi zanje najbolj primeren sistem izobraževanja, ki so ga razvili na Nizozemskem in poteka po naslednjih korakih: uvodno predavanje, nato pa teoretično in praktično usposabljanje na lastni kmetiji. Pri tem se zdi našim kmetov najbolj primerno usposabljanje na domači kmetiji. V tak sistem usposabljanja bi se bilo pripravljeno vključiti 60 % vseh anketiranih.

Preglednica 3: Anketirani kmetje po delih, v katera bi vključili osebe z motnjo, ker menijo, da so primerna zanje, Slovenija, 2004

Table 3: Surveyed farmers by activities to which mentally disabled would be included as they seem to be suitable for them

	Število Number	Delež, % (vsi=100) Share, % (all=100)
Dela na dvorišču/On-yard occupations	72	46,5
Dela na polju oziroma vrtu/Occupation on fields and in gardens	67	43,2
Dela v hlevu/Occupations in stables	58	37,4
Gospodinjska dela/Housework	35	22,6
Dela v sadovnjaku/Occupations in orchards	24	15,5

Večina anketiranih (61 %) je navedlo, da ne pozna nobene osebe z motnjo v duševnem razvoju. Glede na to in glede na dejstvo, da te dejavnosti pri nas še ni, je razumljivo, da se veliko anketiranih ni moglo odločiti glede primernosti del na kmetiji, pri katerih bi lahko sodelovale ali jih opravljale osebe z motnjo. Kljub temu pa so številni smiselno opredelili dela in opravila, v katere se praviloma vključujejo osebe z motnjo na terapevtskih kmetijah v okoljih z več izkušnjami.

3.1.3 Oseba z motnjo v duševnem razvoju, ki bi jo bili pripravljene zaposliti oziroma zanjo skrbeti na kmetiji.

Anketirani bi bili v večini primerov na kmetijo pripravljene sprejeti 1 do 2 osebi. Polovici anketiranih spol osebe, ki bi jo sprejeli na kmetijo, ni pomemben. 13 % anketiranih bi na kmetijo raje sprejelo moške, 17 % pa ženske. Pri tem velja omeniti, da so se kmetje lažje odločali o želenem spolu osebe kot pa želenem številu oseb.

Velika večina anketiranih (86 %) meni, da bi morala biti tudi oseba z motnjo pred vključevanjem v kmetijo ustrezno usposobljena. Da to ni potrebno, jih meni le 12 %. Le štirje anketirani pa na to vprašanje niso odgovorili.

3.1.4 Pogoji izvajanja zaposlovanja oziroma oskrbovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

O oblikah in vrstah pomoči, ki bi jo potrebovali pri zaposlovanju oziroma oskrbovanju oseb z motnjo v duševnem razvoju, se je opredelilo okoli dve tretjini anketiranih kmetov. Odgovarjali so v skladu z poznavanjem posameznih služb ali v skladu z lastno razlago, s čim naj bi se posamezne službe ukvarjale. Dobra polovica anketiranih bi si želela pomoč kmetijskega svetovalca, ki bi imel dodatna znanja s področja defektologije, dobra tretjina bi želela pomoč specialista defektologa. Po pogostosti tretja oblika pomoči, ki bi jo kmetje želeli, je telefon za »klic v sili« oziroma dežurni strokovni center, na katerega bi se lahko kmetje v primeru težav obrnili po takojšen nasvet ali posredovanje. Tretjina pa jih je kot pomembno ocenilo tudi sodelovanje staršev oziroma skrbnikov oseb z motnjo.

Na Nizozemskem dobijo kmetje, ki se ukvarjajo s terapevtskim kmetijstvom na 1 delovni dan, ki ga zagotovijo osebam s posebnimi potrebami 36 EUR, kar pomeni okoli 200.000 SIT bruto na mesec za 25 delovnih dni. 61 % anketiranih kmetov je ta zaslužek ocenilo kot primeren. 15 % anketiranih je tolikšen zaslužek ocenilo kot neprimeren. Četrtnina anketiranih se glede tega ni opredelila. Okvirnega zneska, ki naj bi ga s tako dejavnostjo zaslužil slovenski kmet, pa ni navedel nihče.

Velika večina anketiranih (84 %) se strinja s tem, da mora biti cilja dopolnilna dejavnost urejena s posebno pogodbo, v kateri bi morale biti jasno opredeljene predvsem naslednje:

- podroben opis del, ki jih bo oseba z motnjo opravljala, kaj lahko kmet od nje pričakuje in kaj ji mora nuditi
- natančno opredeljen način zavarovanja (nezgodnega, premoženjskega ipd.) osebe ter kmeta in odgovornost kmeta v primeru nesreče

- natančno opredeljen način reševanja morebitnih sporov med kmetom, osebo in njenimi starši oziroma skrbniki
- možnost, da v primeru nesporazumov vsaka od strank pogodbo lahko prekine takoj, brez odpovednega roka.

Pred sklenitvijo pogodbe naj bi bila kmetom omogočeno poskusno obdobje, ki naj bi trajalo od 1 do 2 mesecev.

Anketirani kmetje ne pričakujejo večinskega nasprotovanja sosedov, če bi na svojo kmetijo sprejeli osebe z motnjo. Tretjina je takih, ki menijo, da bi nekateri takšno dopolnilno dejavnost odobraval, drugi pa bi ji nasprotovali. Petina pa jih pričakuje, da bi sosedje tako dopolnilno dejavnost odobraval. Izkušnje na tem področju kažejo, da vključevanju oseb s posebnimi potrebami med »normalne« nihče ne nasprotuje neposredno. Predsodki so prikriti in zakriti, najpogosteje z argumenti, da bi bilo tem ljudem pač »bolje« nekje drugje. Od tod verjetno tudi velik delež anketiranih (39 %), ki so bili glede tega neodločeni ali pa na vprašanje sploh niso odgovorili.

3.2 Intervju z gospodarjem Kozjereje Brdca

3.2.1 Dejavnost kmetije in dela, ki jih opravljajo varovanci

Kozjereja Brdca je živinorejska kmetija, ki redi pretežno koze (25), nekaj ovc (6), ponija in nekaj perutnine in kuncev. Kmetija obsega 15 hektarov lastnih in najetih zemljišč. Njiv je malo, največ je travnikov in pašnikov. Kmetija se nahaja na kraškem območju, kjer so razmere za kmetovanje manj ugodne. Na kmetiji že nekaj let kot dopolnilno dejavnost izvajajo pedagoške storitve. Za učence osnovnih šol pripravijo dve delavnici: "Kaj greje ovčko?" in "Obiščimo kozlička". Ponudbo storitev želi gospodar še razširiti na področje socialnih storitev. Leta 2003 je na svojo kmetijo sprejel štiri varovance varstveno-delovnega centra Koper. Varovanci so prihajali na kmetijo dvakrat na teden po štiri ure. V letih 2004 in 2005 so na kmetijo prihajali trije varovanci trikrat na teden po štiri ure. Program poteka od začetka marca do konca oktobra.

Varovanci so vključeni v vsakodnevna dela na kmetiji. Redno delo predstavlja oskrba živali (čiščenje hleva, dvorišča, krmljenje in napajanje itd.). Sodelujejo pri košnji in spravilu krme, napravi drv, popravilu kraških zidov, čiščenju gozda, grabljenju listja itd. Pri opravljanju del uporabljajo ročna orodja. Poleg delovnega preživljanja dneva so gospodar in varovanci pripravili in izvedli ti. tematske dneve (Bezgov dan, Lipov dan, Gobarski dan, Športni dan itd.).

Delovno preživljanje dneva ima status, strukturo in ritem dela. Zato z varovanci niso zasledovali storilnostnih ciljev.

Pred začetkom delovnega dne se dogovorijo, kaj bodo počeli in za kaj bo kdo zadolžen. Načrtovane naloge in opravila skrbno zapišejo v dnevnik. Po malici, ko z dejavnostjo končajo, pregledajo, ali so izpolnili vse naloge.

Slika 3: Načrtovanje delovnega dne na Kozjereji Brdca
Picture 3: Planning of working day on Boat breeding farm Brdca

3.2.2 Odnosi na kmetiji

Odnosi med gospodarjem kmetije in varovanci so temeljnega pomena. Varovanci imajo na gospodarja različen pogled. Prvi v njem vidi avtoriteto, drugi pomoči potrebnega, tretji kmeta itd. Seveda mora gospodar te like pač sprejeti, tako kot mora sprejeti različne stopnje prizadetosti varovancev.

Krmljenje kokoši
Feeding hens

Nega ponija
Tending a pony

Priprava drv
Chopping wood

Slika 4: Redna in občasna dela varovancev na Kozjereji Brdca
Picture 4: Regular and at times activities on Goat breeding farm Brdca

Predvsem pa je pomemben odnos gospodarja do varovancev. Pozoren je treba biti enako do vseh varovancev, varovanci pa naj bi se počutili kot doma. Za dosego teh

ciljev je seveda zelo pomembno število varovancev in stopnja njihov motnje. En sam spremljevalec lahko dobro poskrbi tudi za 5 in več varovancev z lažjo motnjo v duševnem razvoju, že en sam varovanec z zmerno motnjo v skupini pa takoj pomeni nujno prisotnost še enega spremljevalca. Pri varovancih z zmerno in težjo motnjo bi se morala ena oseba posvetiti dvema varovancema, v kolikor je to sploh finančno izvedljivo.

Med štirimi varovanci, ki jih je prvo leto gostil na kozjereji, so trije prihajali iz ene enote varstveno-delovnega centra, četrti pa iz druge. Med njimi ni prihajalo do napetosti ali konfliktov, vendar so trije iz iste enote delovali nekoliko bolj kot zaključena skupina.

Varovanci so delo jemali zelo resno in se mu posvečali z vso pozornostjo. Pomembna je bila neprestana motivacija. Delu je bilo potrebno dati pomembno težo, tudi če je šlo za skrajno enostavno in lahko opravilo. V kolikor je šlo za skupinsko delo, so delovno zmago tudi "proslavili" in dokumentirali (fotografirali).

3.2.3 Spremljanje in ocenjevanje

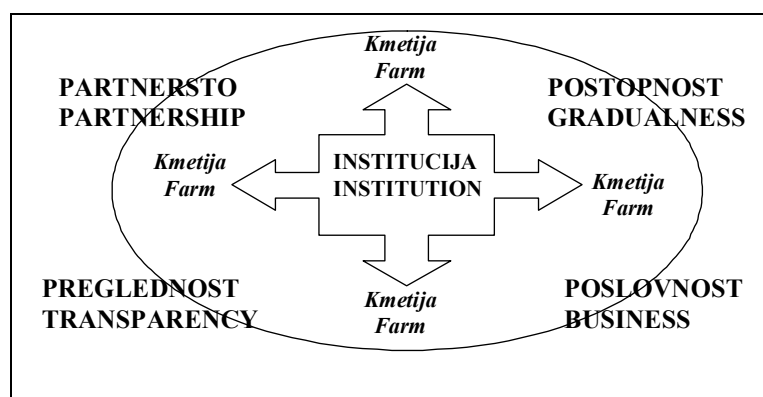
Gospodar je imel redne stike s strokovnjaki enot delovno-varstvenega centra, iz katerih so prihajali varovanci. Enkrat mesečno so skupaj – varovanci, strokovnjaki in gospodar opravili oceno izvajanja programa. Strokovna evaluacija programa je ugodna. Kmetija ponuja varovancem dovolj novih vsebin in aktivnosti, omogoča izbire, ustvarja razmere za kontinuirano in izkušensko učenje, ohranjanje in pridobivanje znanj, navad in veščin, širjenje in poglobljanje socialnih kontaktov in s tem izboljšanje kvalitete življenja in psihofizične kondicije varovancev. Ker delo varovancev ni storilnostno, nima ekonomske vrednosti za samo kmetijo. Plačilo je skromno, saj je prvo leto gospodar prejel 50.000 SIT na mesec. V ta znesek so bili vključeni stroški malice za varovance. Drugo leto je gospodar prevzel tudi prevoz varovancev na kmetijo za ustrezno nadomestilo (kilometrino), kar je nekoliko izboljšalo finančni učinek dejavnosti. Kljub skromnemu zaslužku je gospodar z dejavnostjo zadovoljen. Na kmetiji bi rad izvedel toliko prilagoditev, da bi lahko varovanci optimalno opravljali svoje delo. Kljub temu pa naj bi kmetijska proizvodnja ne bila nepomemben cilj kmetije. Prihodki obeh dejavnosti naj bi bili približno enaki. Strokovna podpora, ki jo je bil deležen s strani varstveno-delovnega centra, se mu zdi ustrezna ter zadostna, hkrati pa tudi nujno potrebna.

4 SKLEP

Kljub temu, da ni domačih izkušenj s socialnimi storitvami kot dopolnilno dejavnostjo na kmetiji, slovenski kmetje ne zavračajo možnosti za njen razvoj. Raziskava je pokazala, da bi odločitev za ponudbo socialnih storitev na kmetiji ne bila lahka ali enostavna. Kmetje se zavedajo velike odgovornosti in tveganj, ki jih lahko dejavnost pomeni za vse vpletene. Da bi zmanjšali vlogo tovrstnih omejitvenih dejavnosti, bi jo bilo smiselno uvajati v obliki sodelovanja med kmetijo in ustrezno institucijo (varstveno-delovnim centrom, posebnim socialnim zavodom, reprezentativno

invalidsko organizaciji ipd.), ki bi temeljilo na načelih postopnosti in partnerstva ter preglednosti in poslovnosti.

Za kmete, ki bi se odločili za ponudbo socialnih storitev za osebe z motnjo v duševnem razvoju, bi bilo najbolj smiselno, da z dejavnostjo začnejo kot ti. kmetija za obisk. Kmet ponudi svojo kmetijo kot prostor za izvajanje aktivnosti lokalni instituciji (šoli s prilagojenim programom, varstveno-delovnemu centru, posebnemu socialnemu zavodu, lokalnemu društvu za pomoč osebam z motnjo v duševnem razvoju ipd.). Na ta način dobi priložnost, da se seznani s posebnimi potrebami oseb z motnjo v duševnem razvoju in se privadi sodelovanja z njimi. Ob tem se usposobi za izbiro primernih dejavnosti in nabor ter načrtovanje primernih opravil, ki bi jih na kmetiji (v gospodarstvu in gospodinjstvu) lahko opravile osebe z motnjo v duševnem razvoju.

Slika 5: Model vključevanja kmetij v sistem socialnega varstva v Sloveniji.

Picture 5: Model of introduction of the farms into a system of social care in Slovenia

Vključevanje oseb z motnjo v duševnem razvoju v življenje in delo na kmetiji mora temeljiti na partnerskem odnosu, katerega podlaga sta individualni načrt samostojnega življenja osebe motnjami v duševnem razvoju in poslovni načrt kmetije s socialnimi storitvami kot dopolnilno dejavnostjo, ki sta hkrati tudi temeljna dokumenta za nadzorovanje in evaluacijo dejavnosti v skladu z načelom preglednosti.

Izkušnja gospodarja, ki na svoji kmetiji izvaja aktivnosti z osebami z motnjo v duševnem razvoju, potrjuje uporabnost predlaganega modela.

5 ZAHVALA

Raziskavo so financirali Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije in *SOŽITJE* – Zveza društev za pomoč osebam z motnjo v duševnem razvoju Slovenije.

6 VIRI

Di Iacovo F., Noferi M.. 2003. Agricoltura/sociale, esperienze nelle campagne toscane. Rapporto interno. Pisa, Università di Pisa.

- Elings M., Hassink J., en Ketelaars D. 2003. Landbouw en zorg in de province: inventarisatie van provinciaal beleid landbouw und zorg. Wageningen, Plant research International, Rapport 63.
- Farming for health. 2005. Conference 16-19 March 2005 Wageningen, The Netherlands. Wageningen: Frontis - Wageningen International Nucleus for Strategic Expertise: 225 str.
- Meistad T., Fjeldavli E. 2004. Green Care services on farms – characteristics of Norwegian enterprises.
http://www.bygdeforskning.no/dynamisk/engelsk/ut_cv.php?lesmer=11&publikasjon=ok (15. junij 2005)
- Sharp J. 1997. Communities of Practice: A Review of the Literature.
<http://www.tfriend.com/cop-lit.htm> (20. junij 2005)
- Vadnal K. 2004. Mnenja staršev oseb z motnjami v duševnem razvoju o možnosti vključitve kmetov v ponudbo socialnih storitev. Defektologica slovenica 12 (1): 19-37.
- Zakon o varnosti in zdravju pri delu. 1999. Ur.l. RS, št. 56/1999.